Az Újvidéki Egyetem Marxizmus Tanszékének története 1978–1989 között

Csillik Blanka – Rácz Márk

Abstract

In our study we wish to present the brief history of the former Department of Marxism of the University of Novi Sad, which was included in the Faculty of Humanities before 1989. We base our work foremost on Serbian language literature as well as interviews conducted with people formerly working within the education unit, we use these sources with their permission.

In the former Yugoslavia ideological educators and tutors operated in some form within most institutions of higher education, even if, due to the country's unique political situation, they did not hold the same special formal and informal status they would have in the GDR and Hungary.

Our assumption is that although political economics, Marxist philosophy and Yugoslavian autonomous self-government were taught in Novi Sad as well, examinations on the subject were not as strict as in the case of Hungary. Philosophical thought was especially more liberal because Tito's regime made this possible for its citizens. An interesting difference is the fact that scientific socialism and scientific communism were not taught in Yugoslavia just as the history of the labor movements was also not in the curriculum. Those who graduated from the Department of Marxism generally went on to teach it at a high school level.

In our research we sought to answer what effect the department had on the future young Vojvodina's intellectuals' thinking as well as to provide an organizational picture of the educational unit in question. Since, as far as we know, no one has researched the topic in Hungarian before, we believe our study will function as a gap filler.

Eszmetörténet

Mielőtt rátérnénk az Újvidéki Egyetem Marxizmus Tanszékének vizsgálatára, röviden vázoljuk a marxista eszmetörténet és filozófia alapjait, elsőként Nyíri Tamás könyve nyomán: *„Marx, Engels és Lenin elméletének célja nemcsak a világ helyes magyarázata, hanem megváltoztatása is. A marxizmus–leninizmus filozófiai alapja a történelmi és dialektikus materializmus. A történelmi materializmus a társadalom fejlődésének általános törvényeit vizsgálja. A történelmi jelző a hangsúlyos, a materializmus azt akarja mondani, hogy ez az elmélet minden magasabb emberi tevékenységet és teljesítményt az ember praktikus, főként gazdasági tevékenységgel magyaráz. A történelmi materializmus eltekint az ismeretelméleti és metafizikai kérdésektől, attól, hogy van-e szellemi lélek, hogy megismerhető-e maga a dolog vagy Isten léte; s a társadalmi mozgást társadalmi tényezőkkel magyarázza."* [4]

A továbbiakban már a világhálót hívtuk segítségül: némileg leegyszerűsítve, Marx úgy ítélte meg, hogy a gazdasági eseményeket a történeti háttér figyelembevételével, fejlődésük folyamatában kell szemlélni. A társadalom és a benne élő emberek kapcsolata dialektikus: a különféle társadalmi viszonyok között született ember maga is a viszonyok alakítójává vált. A gondolkodó szerint a kapitalista gazdaságot az áruviszony jellemzi. Az áru egyrészt fizikai tárgy szükséglet-kielégítésre és pénzre, másrészt árura cserélhető objektum. A magántulajdonnak köszönhetően az áru tulajdonosa kizárhatja a többi embert az áru hasznosításából, s ezt az elkülönülést a közösség fenntartja és legitimként ismeri el.

Marx az 1848-ban megjelent Kommunista Kiáltványban a magántulajdon eltörlésében látta a szocializmus megtestesülését. Úgy vélte, a fennálló kapitalista rendszert a forradalom eszközével kell megdönteni, így a termelőerők felgyülemlésével megszülethet az állam nélküli kommunizmus. Az elmélet szerint az ideális állapot eléréséig a következő stádiumokon kell átesni: az első időszakban még szükség van az állam és a jog jelentétére, a javak elosztása a teljesítmény szerint történik, még fennállnak a társadalmi ellentétek és egyenlőtlenségek. A következő szakaszban érkezik el a tulajdonképpeni kommunizmus, ahol megszűnik az állam, a pénz, a piac, a jog és a rendfenntartó szervek. Az elosztás a szükségletek szerint történik, és megvalósul az önkéntes kooperáció erkölcsi rendszere.[5] Annak ellenére, hogy nem sokban különbözött a szocialista blokk többi államától, az ideológiai értelmezése mégis újnak hatott, ezért Jugoszlávia különutas jellege mindvégig lényeges elemnek bizonyult. Az ország életében ugyanakkor meghatározó volt az El Nem Kötelezettek Mozgalma, melynek *„első tanácskozását 1961-ben tartották Belgrádban, Josip Broz Tito jugoszláv elnök kezdeményezésére. Ezen a csúcstalálkozón 25 állam vett részt. Fő érv a mozgalom megalapítása mellett az volt, hogy a két szuperhatalom – az USA és a Szovjetunió – között a fegyverkezési verseny háborúhoz vezethet, s ezért vált szükségessé az el nem kötelezett államok nemzetközi összefogása is."* [6]

Kutatásunk során igyekeztünk nem csak a szakirodalomra támaszkodni, hanem élő, egykor ott dolgozó vagy tanuló emberektől is informálódni. 2014-ben Lázár Zsolttal készítettünk interjút Újvidéken, aki megerősítette, hogy a Marxizmus Tanszéken képzett tanárok később a középiskolákban oktattak ideológiai tárgyakat, mint mondta, a középiskolában történt a fő *„doktrináció”*. Ő maga a középiskolában a marxizmuson kívül tanult szociológiát, filozófiát és pszichológiát is.[7]

Nem sokkal később eszme- és szellemtörténeti témakörben beszélgettünk a filozófus Losoncz Alpárral[8] is, aki szerint *„a tudományok hosszú ideig nem követték az ideológiát, egy fajta diszkrepancia volt a tudomány és a hivatalos politika között. A jelenlegi filozófiai gondolkodásban 1960-ban történt meg csak az áttörés. Ekkor vált fő kérdéssé, hogy az ember miként ismerheti meg a valóságot. Az ortodox marxista filozófia abból indult ki, hogy visszatükrözés alapján történnek dolgok, tehát visszatükrözzük azt, amit látunk. Hiszen lecserélték a visszatükrözés elméletét és a társadalomtudományok is elfordultak az ortodox irányzattól. A Zágrábi Egyetemen létrehozták a* Praxis *nevezetű folyóiratot, amely világszerte ismertté vált és rengeteg külföldit csábított Jugoszláviába. Hosszú ideig szimbiózis volt, tehát létezett egy kritikai marxizmus, amely időnként bírálta a fönnálló állapotokat. Léteztek az ősi dialektikus analízisbe beleragadt oktatók mindenütt, Szlovéniától kezdve Szerbiáig. Akkor jött 1968,*[9] *illetve Jugoszláviában volt változás még 1975-ben is, különösképpen Belgrádban. Itt a hatalom egy kicsit várt 68-hoz képest és 1975-ben sújtott le pallosával. A fő kolomposokat, a szerb marxista beállítottságú egyetemi tanárokat eltávolították az egyetemről és helyükre a Belgrádi Társadalomtudományi intézetből érkezőket tették.”* [10] Mindkettejük gondolata abban erősített meg minket, hogy Jugoszlávia sok tekintetben eltérő vonásokkal rendelkezett annak ellenére, hogy mégiscsak egy diktatúráról beszélünk, ahol ugyanúgy oktattak ideológiai nézeteket. Ugyanakkor azzal is tisztában vagyunk, hogy nem általánosíthatunk egy téma kapcsán négy ember elmondásai alapján. Tovább kell folytatni a kutatást, árnyalni a képet, hiszen semmi sem csupán fehér vagy fekete. Még ha csak érintőlegesen is, de a vonatkozó köztörténeti részre is kitérünk.

Nem mehetünk el szó nélkül a politikai szerveződés kritikája mellett sem. Az, hogy a változások szele kezdett megjelenni azt is mutatta, hogy az embereket egyre kevésbé érdekelhette a politika *„s a falvak kétharmadában nem működött pártszervezet. Ismét felállították a központi pártiskolát, s elrendelték a kötelező pártoktatást. 1975-ben betiltották a zágrábi* Praxis *nevű neo-marxista folyóiratot, s felléptek a katolikus egyház növekvő befolyása ellen.”* [11] Ugyanezt a folyamatot lehet érzékelni Gyurok Jánosnál is, hiszen arról írt, hogy *„a korábban az oktatásban idejétmúltnak ítélt marxizmus–leninizmus tanításának bevezetése, a párt népszerűsítése, és néhány olyan intézkedés meghozása, amely képes befolyásolni a közhangulatot, és erősíteni az oligarchikus szervezet hatalmi pozícióit”*. [12] Érdekes megállapítást tett, amikor

kijelentette, hogy *„Jugoszláviában a marxizmus–leninizmus tekintélye a hetvenes évekre megkopott”.* [13] Juhász József tovább árnyalja a képet, amikor az önigazgatásról ír, mivel szerinte *„a titoi állam gazdasági és társadalmi rendszere névleg az önigazgatáson alapult, a gyakorlat azonban messze állt ettől az elvontan nézve valóban demokratikus és humánus, és az ötvenes-hetvenes évek nemzetközi baloldali gondolkodásában is nagy becsben álló elvtől”.* [14] A szovjetellenesség, illetve az irántuk meglévő gyanakvás hol jobban, hol kevésbé jobban, de szinte mindvégig megmaradt, ezt a jelenséget Vladimir Dedijer írta meg a rendszer születése után nem túl sokkal. *„Miután az oroszok ezt a demokratikusnak semmiképpen sem nevezhető lépésüket megtették, amely világosan bizonyította, hogy a Tájékoztató Irodát egyszerűen a maguk eszközének tekintik, nem pedig a 9 kommunista párt konzultatív testületének, amelynek munkájában az egyes kommunista pártok egyenjogú alapon és saját szabad akaratukból vesznek részt...”* [15] Egy ilyen vagy ehhez hasonló szöveg legális megjelentetése Magyarországon ebben az időszakban (’50-es évek) elképzelhetetlen lett volna. Ezzel szemben Jugoszláviában nemcsak hogy az állam nyelvén adták ki, hanem még magyar nyelvre is lefordították. Feltételezzük, hogy annak idején nem szamizdat formájában terjesztették a Dedijer-könyvet.

Csillik Blanka önállóan készített egy interjút 2015-ben Jovan Gašović-tyal, akinek az 1991 előtti politikai rendszerről a következő álláspontját ismertetjük: *„azt gondolom, hogy Jugoszlávia a legnyitottabb kommunista ország volt. Mind a kultúra, mind a társadalomtudományok terén nagyon liberálisnak számított. Másik lényeges különbség: figyelembe véve, hogy mi követte a kommunizmust, Szerbiában az emberek sokkal pozitívabban tekintenek rá, mint ahogy megérdemelné. Az a benyomásom, hogy Magyarországon az emberek nem túl büszkék rá, ha marxizmust adtak elő, míg Szerbiában nem szégyellik. A marxizmust egyetemi végzettséggel rendelkező emberek adták elő, de nem olyanok, akik marxizmust tanultak az egyetemen. Nekem egy történelemtanár majd egy magyarkanizsai szociológus adta elő, aki Újvidéken végzett szociológia szakon. Hippi külsejű jó fej ember volt. 1989/90 környékén órán megkérdezte tőlünk, hogy mit gondolunk a többpártrendszerről. Ma már ez nem számít akkora merészségnek, de akkor ez számomra újdonság volt. Ő akkor azon a véleményen volt mondta, hogy ha az emberek választhatnak, szét fog esni az ország és felerősödik a nacionalizmus.”* [16]

Intézménytörténet (az újvidéki bölcsészkar története)

Tanulmányunk következő részében az Újvidéki Egyetem 1984-ben kiadott jubileumi évkönyve alapján Csillik Blanka fordításában azokat a fejezeteket mutatjuk be magyar nyelven, melyek annak idején szerb nyelven jelentek meg, és arra voltak hivatottak, hogy – kissé szubjektív módon – bemutassák a helyi intézmény történetét, valamint az általunk vizsgált oktatási egység működését.

Az Újvidéki Egyetemet 1954-ben alapították meg a Szerb Szocialista Népköztársaság törvényei alapján. Ennek következtében a következő szakokat hozták létre: történelem, délszláv nyelvek, jugoszláv irodalom, angol nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom, matematika és fizika.

Ahogy újabb szakok nyíltak, a többnyelvűség miatt jelentkezett az igény a lektorátusokra. 1957-ben Idegen Nyelvi Lektorátus nyílt, 1959-ben Magyar Tanszék alakult meg, ebben az évben már mindjárt 30-an iratkoztak be, nem sokkal később: 1961-ben az első diákok beiratkoztak a szlovák nyelv és irodalomra, 1981-ben pedig elindult a román nyelvi tanszék (lektorátus 1974-ben) és a ruszin nyelvi tanszék (lektorátus 1972-ben).

Az 1961/62-es évben az egyetem a következő tanszékeket hozta létre: ruszin nyelv és irodalom, francia nyelv és irodalom, kémia, fizika, biológia és – nem sokkal később – földrajz. A kar a tartomány kezdeményezésére 1968-ban három önálló intézményt hozott létre: Nyelvészeti Intézet, Hungarológiai Intézet és a Vajdasági Történelem Intézete.

Heterogén összetétele és nehézkessége (14 szak) miatt a bölcsészettudományi kar 1969-ben két karra vált szét, bölcsészettudományira és természettudományira. A pedagógia szakot 1972-ben nyitották, a pszichológiát 1982-ben. A Szociológiai és Filozófiai Intézet 1978-ban létrehozta a marxizmus szakot, később – a társadalom széles körű ideológia-mentessé válásának hatására – a marxizmus helyét felváltotta a Szociológia és Filozófia Tanszék.

Szociológiai és Filozófiai Intézet

Haladva szűkebb kutatási területünk felé, most magát az intézetet mutatjuk be a szerb nyelvű egyetemi évkönyv alapján.

A Szociológiai és Filozófiai Intézet 1975. december 25-én alakult meg, és közvetlenül ezután (1976 folyamán) az újvidéki bölcsészettudományi kar egyesített oktatási egységének kiáltották ki. Az akkori elvek szerint jelentős szerepet kellett betöltenie a Vajdasági Autonóm Tartomány társadalmi–közgazdasági, kulturális–tudományos és káderpolitikai fejlődésében. A tanárok és munkatársak az oktatást eleinte a – *„társadalomtudomány alapjai”*, *„politikai közgazdaság és szocialista önigazgatás”* – marxista tantárgyakból merítették, melyeket az Filozófiai Egyetem minden tanulmányi csoportja tanulmányozott, ahogyan a Jugoszlávia nemzeti védelmének (honvédelem) alapjai tanulmányát is. A marxizmus alapjai és a szocialista önigazgatás, valamint a marxizmus és szocialista önigazgatás tantárgyak bevezetésével az általános és szakközépiskolákban szükség lett olyan szakértőkre, akik ezeket a tantárgyakat elő tudták adni a diákoknak. Ezt szem előtt tartva a Filozófiai Egyetem tanácsa és bizottsága 1978 első felében döntést hozott a marxizmus tanulmányi csoport létrehozásáról, és elfogadták annak oktatási tervét. Az első hallgatók az 1978/79-es tanévben iratkoztak be a csoportba.

Az általános oktatás és tudományos tevékenység áttekintése következik, melyet most csak röviden ismertetünk: a Filozófiai és Szociológiai Intézet tevékenysége oktatási–nevelési és tudományos-kutatói munkából állt. Az intézet tanárai és munkatársai (beleszámítva azokat is, akik az intézmény munkájában a teljes munkaidő felével és harmadával vettek részt) a következő témákról, illetve csoportokban tartottak eladásokat:

1.) előadást a marxizmus tanulmányi csoportban;
2.) előadást a társadalomtudomány, politikai közgazdasági, szocialista önigazgatás és össznépi (hon)védelem és a Jugoszlávia társadalmi önvédelme tantárgyakból, az egyetem minden tanulmányi csoportjának.
3.) előadásokat filozófiából, logikából, etikából és esztétikából a pedagógia csoportnak, a marxizmus története és a marxizmus filozófiája a történelem csoportnak, emellett logikát az újonnan megalakult pszichológia csoportnak.

Az előadások nyelve a tantárgyakból, melyeket a bölcsészettudományi kar minden tanulmányi csoportjában hallgattak (a marxista oktatás tantárgyai, össznépi (hon)védelem, és a Jugoszlávia társadalmi önvédelme), általában a szerb-horvát lett, ugyanakkor magyar nyelven is folyt oktatás.

A tudományos-kutatói munka az intézetben magába foglalta a filozófia, szociológia, politikai (köz)gazdaságtan, szocialista önigazgatás Jugoszlávia és a Vajdaság társadalmi–közgazdasági és politikai fejlődésének területein végzett kutatásokat, melyekbe beletartozott a tudományos és szakmai munkák megjelentetése is. Ezen kívül az intézet tudományos és szakmai gyűléseket szervezett, és összeköttetésbe került más tudományos, illetve oktatási–nevelési intézményekkel, a tudományos és oktatói munka előrehaladása (fejlődése) és tapasztalatcsere céljából.

A marxizmus tanulmányi csoport oktatási terve alapján a Szociológiai és Filozófiai Intézetben elkészült a program minden tantárgyra, melyeket a csoporton belül hallgattak. Ezek az oktatási programok az intézet külön publikációjában jelennek meg (*Marxizmus – oktatási tervek és programok*, 1981). Ez magába foglalta a marxizmus oktatás tantárgyainak programjait is (társadalomtudomány, politikai (köz)-gazdaságtan és szocialista önigazgatás), melyeket akkoriban a Vajdaság Autonóm Tartomány oktatási bizottsága fogadott el, valamint az össznépi (hon)védelem és Jugoszlávia társadalmi (ön)védelem oktatási programjait is.

A marxizmus tanulmányi csoport oktatási terve alapján, az egyes (tudományos) területekkel összhangban, melyek diplomamunka témáknak voltak előre meghatározva (a „*marxizmus csoport diplomamunkájának előkészítéséről és megvédéséről szóló szabálykönyv*"), a következő tudományágakat lehetett kiemelni:

1.) Politikai (köz)gazdaságtan és Marx módszere (metódusa) a kapitalizmus közgazdasági elemzésére,
2.) Szociológia I (bevezetés a marxizmusba és szociológiai elméletek),

3.) Marxista filozófia,
4.) Kortárs (modern) közgazdasági rendszerek,
5.) Szociológia II.,
6.) A marxizmus története (történelem),
7.) Marxizmus és kortárs filozófia,
8.) Jugoszlávia történelme (kiegészítve a munkásmozgalom és szocialista gondolatok történelmével),
9.) Munkás- és felszabadító mozgalmak a világban,
10.) Jugoszlávia társadalmi–közgazdasági rendszere,
11.) Jugoszlávia állam- és társadalmi–politikai rendszere,
12.) A szocialista önigazgatás elmélete és gyakorlata,
13.) A társadalmi tudat szociológiája.

Az intézményben végzett tudományos-kutató tevékenység többéves projektekben való munkával valósult meg, melyek két általános csoportra oszthatók.[17] Hely hiányában ezeket most nem részletezzük.

Hallgatói szakdolgozatok és egyetemi doktori disszertációk

Egy egyetemi szellemi műhely egyik fokmérője lehet eredményesség szempontjából az is, hogy milyen munkák születtek különféle kutatások nyomán. A következőkben bemutatjuk, hogy milyen szakdolgozatok és doktori disszertációk születtek 1978 és 1989 között, hiszen ez a vizsgált időszakunk.

Az 1984-es jubileumi egyetemi évkönyv szerint 1982-ben öt fő végzett marxizmus szakon, míg egy évvel később hét hallgató, majd 1984-ben meredeken megugrott a végzettek száma: 17 ember abszolvált sikeresen a négyéves képzés végén. A tanulmányunk írásának pillanatában 4 disszertáció és 24 szakdolgozat ismert előttünk, ugyanakkor feltételezzük, hogy jóval több írás fog még előkerülni a későbbiekben.

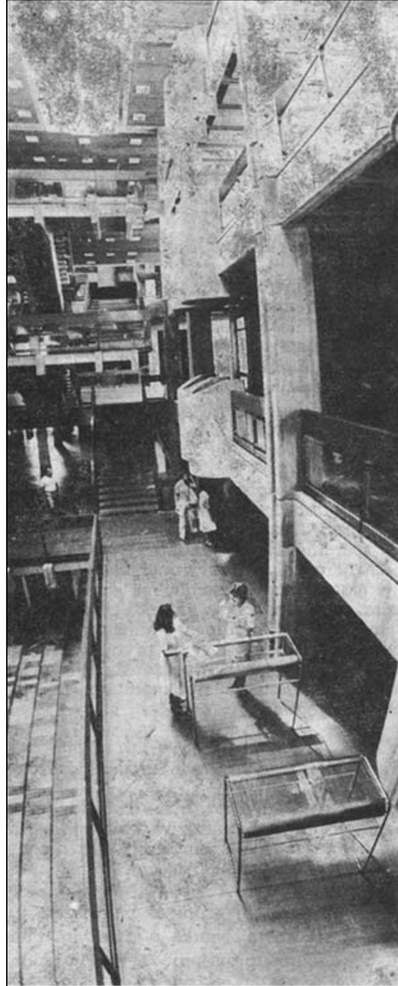
Disszertációk:

– *A Népfront története Vajdaságban 1944 és 1953 között,*
– *A jugoszláv és magyar kommunisták közötti kapcsolat 1919-ben,*
– *A munkásegyetemek nevelési és oktatási funkciója,*
– *A középiskolai marxizmus oktatása.*

Szakdolgozatok:

– 22 szociológiai témát ölel fel (film, család, kultúra, vallás, női emancipáció),
– 1 történeti téma (a két világháború közötti nemzeti öntudat kérdései),
– 1 marxista téma (a mindennapi élet marxista kritikája).

Megállapítható tehát, hogy főként szociológiai jellegű témákról írtak a hallgatók, kifejezetten ideológiai témával foglalkozó írást eddig csak egyet találtunk. Az említett szakdolgozatok jelenleg is fellelhetőek az Újvidéki Egyetem bölcsészkarán található Szociológia Tanszék könyvtárában.[18] Jelen pillanatban még nincs arról ismeretünk, hogy az említett írások mennyire voltak átitatva az ideológiától és mennyiben tekinthetők valódi szakmai munkának.

1. kép: Az egyetem egyik korabeli terme, mely 2016-ban ugyanígy fest, magán viseli a szocialista realizmus stílusjegyeit
(Forrás: Filozofski Fakultet u Novom Sadu 1954–1984. [Az Újvidéki Bölcsészkar 1954–1984 között] [fordította: Csillik Blanka. 2015.] 44.)

Az ideológiai oktatók

2015 novemberében Miladin Jović könyvtárossal készítettünk interjút szerb nyelven. A magyar fordítást ebben az esetben is Csillik Blanka végezte el. A beszélgetés során számos lényeges információhoz jutottunk hozzá.

1984-ig hat főállású tanár dolgozott az intézetben, öten részmunkaidőben, az 1984-es évkönyv megjelenésekor 12 főállású tanár volt, és 22-en dolgoztak részmunkaidőben. A főállású előadók közül a teljesség igénye nélkül – valamint helyhiány miatt – hármat emelnénk ki részletesebben azok alapján, akiket interjúalanyaink említettek. Természetesen rövidebb terjedelemben a többi előadó döntő többségét is megemlítjük.

A kisszámú magyar oktatók egyike volt dr. Bodrogvári Ferenc docens, aki Bezdánban született 1935-ben, és Szabadkán halt meg 1980-ban. 1961-ben diplomázott filozófia szakon Belgrádban a bölcsészkaron, majd 1973-ban doktorált Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1975-ben Belgrádban is doktori oklevelet szerzett szintén filozófiából. Az Újvidéki Egyetemen 1976-tól dolgozott haláláig. Filozófiatörténetet, esztétikát és etikát oktatott főleg a pedagógia szakosoknak. Első publikációja 1963-ban jelent meg *Dialektikus materializmus az elméletben, formalizmus a gyakorlatban* címmel. Sokat foglalkozott az anyanyelv szerepével, a kétnyelvűség problémáival az oktatásban, emellett marxista tematikájú publikáció is voltak, az utolsó 1978-ban jelent meg.

Dr. Dragutin Leković (1919–2013) rendes tanár 1947-ben diplomázott Belgrádban, 1962-ben Párizsban szerzett diplomát, majd 1964-ben doktorátust a Sorbonne-on. Munkájának témája a marxista elidegenedés, publikációiban Marx, Engels és Lenin neve merült fel. A marxizmus történetét oktatta a marxista és történelem szakokon, a pedagógia szakosoknak pedig filozófiát és etikát tanított.

Dr. Dragan Koković docens Belgrádban diplomázott 1972-ben szociológiából, majd 1982-ben doktorált Belgrádban a Politikatudományi Egyetemen. 1974 óta dolgozott az Újvidéki Egyetemen, ahol a társadalmi tudat szociológiáját oktatta a marxizmus szakon, valamint társadalomtudományi gyakorlatokat tartott a többi szakon. 1973 óta publikált, a tömegkultúra megjelenési formáiról írt ekkor, foglalkoztatták a szabadidő szociológiai aspektusai, valamint a társadalmi élet formái a klasszikus marxista felfogás és a kortársak szempontjából.

Az egyetemi évkönyv alapján a következő személyekről lehet még ismereteket szeretni: dr. Milivoje Naumović – ő volt az intézet első igazgatója, rendes tanár, társadalomtudományt tanított az egész bölcsészkarnak. Dr. Milan Kovačević tanár előadást és gyakorlatot tanított logikából – a kurzus pontos neve a *Logika általános módszertana* volt. Ezt a marxista csoportnak tartotta, miközben a pedagógia szakosoknak logikát és esztétikát tanított, a pszichológia szakosoknak pedig csak logikát. Dr. Dušan Došić tanár a szocialista önigazgatás elmélete és gyakorlata témakörben adott órákat, amelyet a marxizmus szakosoknak adott elő. Dr. Milan Tripković

docens a *Szociológia II.* című tárgyból tartott előadást és gyakorlatot a marxizmust hallgatóknak. Mr. Zlatomir Milošev tanársegéd előadást és gyakorlatot tartott filozófiatörténetből, valamint a marxizmus szakosoknak gyakorlatot marxizmus és kortárs filozófiából; végül meg kell említenünk mr. Radivoj Stepanovot, aki docens volt, a jogi egyetemen végzett, majd szocialista önigazgatást oktatott.[19]

A fentieken túl meg kell említeni mr. Kovács Teréz tanársegédet, aki gyakorlatokat tartott a társadalomtudományból és szocialista önigazgatást magyar nyelven adott elő a bölcsészkaron és más intézményekben is. A következő Gordana Tripković tanársegéd, aki gyakorlatokat tartott társadalomtudományokból, Relja Dražić tanársegéd pedig kimondottan a marxizmus szakon adott elő marxistafilozófia-gyakorlatot, valamint marxizmus és kortárs filozófia tárgyat; végül Miloš Ostojić óraadó, aki honvédelmi ismereteket oktatott a hallgatóknak.

Miladin szerint a tanártól függött, hogy mennyire volt szigorú a követelmény. Nem volt kifejezetten tudományos kutatóközpont, ilyen típusú munka Korcsulán vagy Kumrovecben folyt. Inkább a középiskolai ideológiai oktatás hiánya hívta életre ezt a szervezetet, és a középiskolai tanárok kinevelése volt a cél. Tehát a „*piaci hiányra*" vezethető vissza tevékenységük. Az egyetemi tanszéken nem voltak kitéve Sztálin és Lenin képei.[20] Az adatok alapján négy magyar származású oktató is tevékenykedett a tanszéken.

A jugoszláv munkás-önigazgatás és szocialista modellről

Juhász József egyik cikkét alapul véve a következőképpen lehet összefoglalni ennek a lényegét: egy felülről, azaz a központi hatalom által létrehozott szerveződés, melynek elsősorban legitimációs okai voltak. Nemzeti és szocialista elemek alkották meg az önigazgatás eszméjét, miután 1948-ban kizárták az országot a KOMINFORM szervezetéből – nyilvánvaló módon szovjet nyomásra. A cél a belső politikai kohézió megteremtése lett, itt a minta a győztes, felszabadító háború lett. Fontos a hatalommegosztás elve, valamint az, hogy nem tekintettek egyik nemzetet sem többséginek. Történeti hagyományként a földközösséget és partizánmúltat (kollektív rend) vették alapul. Ezek találkoztak az antibürokrácia céljával, melyet annak idején meghirdettek. Az 1965-ös „*gazdasági reformig az önigazgatás megmaradt az ideológia és a másodlagos jelentőségű átszervezések szférájában. Az önigazgatásnak az ideológiából a társadalmi valóságba való átvitelére a hatvanas évek közepén látta elérkezettnek az időt a JKSZ. Ekkorra Jugoszlávia már egy magasabb fejlettségi szintet ért el, megszűnt körülötte a hidegháborús prés, az ún. második szovjet–jugoszláv konfliktus (1956–1961) tudatosította, hogy nincs visszaút a szocialista táborba. Új alkotmányt hoztak, 1965-ben bevezették az egyetemes szocializmustörténet talán legradikálisabb gazdasági reformját, majd lezajlott a nevezetes brioni pártplénum. Ez az időszak valóban a radikális változások korszaka volt.*"[21]

Utószó

Dolgozatunkban témánk jobb megértése érdekében egyrészt áttekintettük az érintett időszak eszme- ésköztörténetét, hogy az olvasó jobban be tudja ágyazni eddigi ismeretibe a leírtakat. Másrészt, ahogy haladtunk egyre szűkülő, speciális (inkább helytörténeti jellegű) munkánk fő mondandója felé, úgy vált egyre világosabbá, hogy talán hiánypótló munkáról van szó, hiszen eddig még nem volt olvasható tanulmány magyar nyelven az Újvidéki Egyetem ezen egykori, elfeledett oktatási egységéről. Felmerülhet a kérdés, hogy van-e ennek értelme? Nos, úgy véljük, hogy van, hiszen ezáltal lehetőség nyílik rá, hogy a magyarországi és jugoszláv ideológiai oktatás és nevelés összehasonlító elemzése elkészüljön a jövőben. Részletesen bemutattuk a tanszék felépítését, oktatóit és kutatási területüket. Figyelembe véve, hogy mi követte a kommunizmust, amíg Magyarországon békés átmenet zajlott le, addig déli szomszédunknál véres – négy évig tartó – polgárháború kezdődött.

A kutatás jelen állapotában úgy ítéljük meg, lényegi különbség az is, hogy Jugoszláviában nem titkolták el a múlt ezen részét, s Magyarországhoz képest sokkal inkább szembe tudtak vele nézni. *„Lazábban”* fogták fel a jelentőségét, nem csináltak belőle elvi kérdést, szívesen nyilatkoztak róla.

Jegyzetek

1 Fontos tudni, hogy Magyarországon, így Debrecenben is az 1989-ben megalakuló politológia tanszékek az egykori marxizmus–leninizmus tanszékekből jöttek létre, illetve alakultak át. Ennek is köszönhető, hogy 2000 és 2005 között a nevezett egyetemen az egykori tudományos szocializmus oktatók taníthatták a modern politikaelméletet.

2 Lásd bővebben: Rácz Márk: *A debreceni Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola Marxizmus–Leninizmus Tanszékének története 1966–1989 között.* In: Szőke Anna (szerk.): Sokszínű hagyomány, sokféle módszer. Topolya, 2013. 99–120.

3 Jelenlegi ismereteink szerint az ’50-es években már oktattak és tanítottak marxizmust Jugoszláviában, azonban ezt a ’60-as években eltörölték, illetve, mint utóbb kiderült: szüneteltették.

4 Nyíri Tamás: *A filozófiai gondolkodás fejlődése.* Budapest, 1995. 342.

5 http://politikapedia.hu/marxizmus (A letöltés ideje: 2016. január 11.)

6 Blahó András – Prandler Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények.* Budapest, 2014. 431.

7 Lázár Zsolt szociológus. Újvidék, 1961. február 14. T.: A gimnáziumot Karlócán végezte (1980), az Újvidéki Egyetem BT Karán szerzett oklevelet marxizmusból (1987), szociológiából (1992). Magiszteri fokozat, Belgrádi Egyetem Politikai Tudományok Kara (1998). Érd. köre: Kultúrszociológia. F. m.: Egy monográfia, 20 tudományos dolgozat. É.: Tanársegéd az Újvidéki Egyetem Bölcsészeti Karának Szociológiai Tanszékén. Társ. tev.: Szerb Szociológiai Társaság, Magyar Szociológiai Társaság, a Vallások Tudományos Vizsgálatával Foglalkozó Jugoszláv Társulat, a Politikai Tudományok Jugoszláv Társulata. (forrás: http://hodis.vmmi.org/delivegeken/KiKi/L.htm. A letöltés ideje: 2016. január 11.)

8 Losoncz Alpár tanár. Temerin, 1958. július 7. Sz.: Losoncz Nándor, Bakos Margit. Nős, Faragó Kornélia. Gy.: Dávid, Márk. T.: a középiskolát Becsén végezte el (1977), az Újvidéki Egyetem Jogtudományi Karán szerez oklevelet (1981). A társadalom- és gazdaságtudományok magisztere (1988), doktora (1993). Érd. köre: Politika–filozófia. É.: Tanársegéd az Újvidéki Egyetem Jogtudományi Karán (1981–1988), majd asszisztens az Újvidéki Egyetem Műszaki Karán (1988-tól), ugyanitt docens (1995-től), majd egyetemi rendkívüli tanár

(2000-től). Vendégelőadó a Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén, valamint a zombori Tanítóképző Karon. 1991-től vendégelőadó a szegedi JATE Filozófia Tanszékén. Több folyóirat szerkesztőbizottságának tagja (*Új Symposion, Polja, Privredna izgradnja, Pompei, Kellék*). Jelenleg a *Habitus* c. folyóirat főszerkesztője. Korábban a Zoran Stojanović Kiadó Közép-Európai Könyvsorozatának szerkesztője. A Multikulturális Központ könyvkiadó programjának szerkesztője. A *Társadalmi tőke Szerbiában* c. kutatási projektum vezetője. 1998-ban Bolyai ösztöndíjban részesült. Zombor Stratégiai Tanácsának elnöke, valamint a maribori Miljenka Fisher Devetak alapítvány szakértői tanácsának elnöke. Társ. tev: Soha semmilyen pártban nem vett részt, és nem volt képviselő. Tagság: Magyar Filológiai Társaság, Magyar Bioetikai Társaság, vajdasági Közgazdászok Egyesülete, az MTA határon túli köztestületi tagja. F. m.: *Hiányvonatkozások* (1988), *Moderna na Kolonu* (1997), *Az emlékezés hermeneutikája* (1998), *Európa-dimenziók. Kultúra, kontextus, kisebbségi távlatok* (2002), *Suffitientia Ecologica* (2002), 60 tudományos cikke jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban, több kiadvány társszerzője. Díjak: Sinkó-díj, Koncz István-díj. (forrás: http://hodis.vmmi.org/delivegeken/KiKi/L.htm. A letöltés ideje: 2016. január 11.)

9 1968-ra felnőtt a háború utáni új nemzedék, akik változásokat szerettek volna, ennek következtében egész Nyugat-Európában diáklázadások törtek ki. Mozgolódás megfigyelhető volt Kelet-Európában is, ám ott más természetűek voltak ezek a folyamatok. 1975-re viszont Jugoszláviában is visszavették a kezdeményezést a hatalom birtokosai, ennek következtében sok esetben börtön járt a fiataloknak.

10 Csillik Blanka – Rácz Márk: *Interjú Losoncz Alpárral Temerinben 2014-ben.* (kézirat) Budapest, 2015. 3.

11 Arday Lajos: *Reformok és kudarcok Jugoszlávia utolsó évtizedei és ami utána következett.* Budapest, 2002. 16.

12 Gyurok János: *A nemzet, az állam és a nemzetiség Tito politikájában.* Budapest, 2007. 206.

13 Uo.

14 Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia.* Budapest, 1999. 173.

15 Vladimir Dedijer: *Joszip Broz Tito – Adalékok egy életrajzhoz.* (fordította: Herceg János) Noviszád, 1953. 472.

16 Csillik Blanka: *Interjú Jovan Gašović-tyal 2015-ben.* (kézirat) Budapest, 2015.

17 *Filozofski Fakultet u Novom Sadu 1954–1984.* (Az Újvidéki Bölcsészkar 1954–1984 között) (fordította: Csillik Blanka. 2015.) 44.

18 Az Újvidéki Egyetemen személyesen láthattuk azokat a dolgozatokat, melyekhez a könyvtáros segítségével hozzájuthattunk. Ugyan el nem hozhattuk őket, de a helyszínen jegyzeteket készíthettünk róluk.

19 Uo. 44–45.

20 Csillik Blanka: *Interjú Miladin Jović-tyal Újvidéken 2015-ben* (fordította: Csillik Blanka. 2016.)

21 Juhász József: *Az önigazgatás politikája Jugoszláviában* (forrás: http://www.bal.hu/kiadvany/oenkorm/oen11.htm. A letöltés ideje: 2016. január 29.)